การพัฒนากระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4

The development of promoting processes of the sufficiency economy philosophy in schools under the office of KhonKaen primary educational service area 4

สาคร มหาหิงค์ [1]
ศักดิ์พงศ์ หอมหวล [2]
สัมฤทธิ์ กางเพ็ง [3]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการปฏิบัติ ปัญหา และแนวทางการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 และ 2) เพื่อพัฒนากระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 ผลการวิจัย พบว่า

1. สภาพการปฏิบัติในภาพรวม พบว่า มีสภาพการปฏิบัติการดำเนินงานในระดับมากเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย คือ ด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา และด้านการจัดการเรียนการสอนตามลำดับ ปัญหาการดำเนินงานในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย คือ ด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา และด้านการจัดการเรียนการสอนตามลำดับ แนวทางการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา พบว่า ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา ควรศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา แต่งตั้งคณะทำงาน มีนโยบาย และวางแผนที่ชัดเจน พัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับแนวทางการขับเคลื่อน จัดทำ พัฒนา เผยแพร่แหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา และการกำกับ นิเทศ ติดตามอย่างต่อเนื่อง ด้านการจัดการเรียนการสอน ควรสอดแทรกกิจกรรมการขับเคลื่อนในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และหลักสูตรท้องถิ่น เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ประชุม อบรม ประชาสัมพันธ์ และสร้างเครือข่ายการขับเคลื่อน วางแผน จัดหา และใช้วัสดุอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ควรจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะอาชีพสอดแทรกกิจกรรมพัฒนานักเรียนในการแนะแนวการศึกษาของนักเรียน จัดประกวด นำเสนอผลงานของนักเรียน และมีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

2. ผลการศึกษากระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา โดยภาพรวม พบว่าอยู่ในระดับปานกลางโดยให้ความสำคัญและขับเคลื่อน ดังนี้ 1) ด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้แก่ การขับเคลื่อนจากการปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม การบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การจัดนิทรรศการเผยแพร่ผลงานของนักเรียน การติดตามและประเมินผล 2) ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา ได้แก่ การสร้างความเข้าใจ และความตระหนักแก่บุคลากร การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การประสานความร่วมมือและเชื่อมโยงเครือข่าย การติดตามและประเมินผล และ 3) ด้านการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ การจัดแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน

[1] ดุษฎีบัณฑิต หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารจัดการการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

[2] อาจารย์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

[3] ผู้อำนวยการโรงเรียนหนองกุงวิทยาคาร สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

การบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การวัดผลและประเมินผลนักเรียน

คำสำคัญ: การพัฒนากระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4

Abstract

The purposes of this research are firstly to study the conditions of practice, problem and Processing sufficient economy into schools under the office of Khon Kaen primary educational service area 4. The second point is to develop the processing sufficient economy into schools under the office of Khon Kaen primary educational service area 4.

The result find that :

1. The performance is generally in high level ranking from the management of learners' development activities, the school administration and the learning management. The problem in operation is in medium level ranking from the management of learners' development activities, the school administration and learning management respectively. In the driving process of sufficient philosophy in school, there should be present problems study, setting up operating committee, clear policy and plan, development of curriculum, developing learning resources in school and supervision. The sufficient philosophy activities should be inserted in all learning areas both in core curriculum and local curriculum. The student should learn through real life practice, meeting and training, public relation and network and providing learning materials. In learners' development activities management, there should be veal situation activities, career promoting activities, inserting the activities in education guiding process, the contest of learners' product and regular evaluation.

2. The driving process is in medium level. In learners' development activities there should be practical activities in real life, the integrating of sufficient philosophy with learners' development activities, the exhibition of students products and evaluation. In school administration there should be the awareness of personals, learning through real situation, the co-operating with network and evaluation. In instructional process, there should be the learning resources both outside and inside classroom, the integrating of sufficient philosophy with 8 learning areas, learning in real life activities and the evaluation.

Keywords: the development of promoting processes of the sufficiency economy philosophy in schools, the office of Khon Kaen primary educational service area 4

ความเป็นมาของปัญหา

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2550 - 2554 (ศูนย์ประสานงานกลางการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำนักกิจการพิเศษ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2552) โดยกำหนดวิสัยทัศน์มุ่งพัฒนาสถานศึกษา ในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไปจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ส่งผลสู่การดำเนินชีวิต ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของผู้เรียน ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา อย่างต่อเนื่อง และได้กำหนดเป้าหมายไว้ 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ปี 2550 กำหนดให้มีสถานศึกษาที่สามารถเป็นแบบอย่างในการจัดกระบวนการเรียนการสอนและการบริหารจัดการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ต่ำกว่า 80 แห่ง ระยะที่ 2 ปี 2551 - 2552 พัฒนาและขยายเครือข่ายสถานศึกษาที่เป็นแบบอย่าง ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนและการบริหารจัดการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทุกจังหวัด จำนวน 800 แห่ง และระยะที่ 3 ปี 2553 – 2554 ต้องพัฒนาให้สถานศึกษาสามารถนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ในการจัดกระบวน การเรียนการสอนและการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละสถานศึกษาได้ครบทุกแห่งทั่วประเทศ (สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และกระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

ผลการดำเนินงาน การขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ปีงบประมาณ 2552 (ศูนย์ขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานกิจการพิเศษ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2553) ในสถานศึกษาที่ดำเนินการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยภาพรวม พบว่าสถานศึกษาที่ประสบผลสำเร็จจะต้องมีการดำเนินงานที่มีลักษณะเด่น เกิดจากความคิดร่วมกันของคณะครู ผู้บริหาร และนักเรียนเพื่อจัดกิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ซึ่งการดำเนินการก็เพื่อใช้ในการแก้ปัญหา หรือเพื่อส่งเสริมให้เด็กเกิดลักษณะนิสัยเฉพาะขึ้น เช่น การประหยัดและออม ขยันหมั่นเพียร เมื่อมีนโยบายให้สถานศึกษานำเรื่องหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนการสอน ทำให้สถานศึกษาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสม ผู้บริหารและครูมีความมุ่งมั่นในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในสถานศึกษาอย่างจริงจัง มีการนำครูและนักเรียนเข้ารับการอบรม ศึกษาดูงาน แล้วกลับมาถ่ายทอด ตลอดจนร่วมกันปฏิบัติให้บรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรมมีการใช้หลักของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยศึกษาสภาพปัญหา จุดเด่น จุดด้อย วิกฤติและโอกาสตลอดจนสภาพแวดล้อมต่างๆ ทั้งภายใน และบริเวณรอบๆ สถานศึกษา ตลอดจนในชุมชนเพื่อนำมาประกอบในการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน

สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อน (ศูนย์ขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานกิจการพิเศษ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2553) พบว่าสถานศึกษาบางแห่งที่เข้ารับการประเมินส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะจัดกระบวนการเรียนการสอน และการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแต่ครูและบุคลากรยังขาดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวอย่างชัดเจนจึงทำให้ขาดความมั่นใจหรือไม่สามารถนำกระบวนการเรียนการสอนมาประยุกต์ใช้กับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ สถานศึกษาบางแห่งยังมีความเข้าใจ ว่าเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงการปลูกผักเลี้ยงปลา การปลูกพืชผักสวนครัว หรือการประหยัด และออม เมื่อส่งเข้ารับการประเมินจึงไม่ครอบคลุมตามเกณฑ์ ตลอดจนบุคลากรบางส่วนมองว่าการจัดกระบวนการเรียนการสอนจะต้องกำหนดเนื้อหาสาระจัดรูปแบบกระบวนการ

เรียนการสอนขึ้นมาใหม่ทำให้มีภาระงานเพิ่มขึ้น สถานศึกษาบางแห่งถูกกำหนดให้ดำเนินการโดยที่ยังขาดความพร้อม ทั้งที่ยังไม่มีความเข้าใจในหลักปรัชญาเท่าที่ควร ทำให้สถานศึกษาดำเนินการไปโดยขาดป้าหมายที่ชัดเจน

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 มีนโยบายส่งเสริมให้สถานศึกษาในสังกัด ได้ดำเนินการจัดกิจกรรมตามโครงการเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา ตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมา ผลการดำเนินการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาระหว่างปี 2550 - 2552 จากองค์ประกอบการประเมินใน 5 ด้าน คือ ด้านที่ 1 การบริหารจัดการสถานศึกษา 2 ด้านหลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 3 ด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 4 ด้านพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษา และ 5 ด้านผลลัพธ์และภาพความสำเร็จ

จากสภาพการปฏิบัติและปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยในฐานะผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 จึงสนใจที่จะศึกษาในประเด็นการพัฒนากระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา เพื่อศึกษาสภาพการปฏิบัติ ปัญหา และแนวทางการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา และเพื่อพัฒนากระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการปฏิบัติ ปัญหา และแนวทางการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4

2. เพื่อพัฒนากระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed methods research) มีขั้นตอนการวิจัยทั้งหมด 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาสภาพการปฏิบัติ ปัญหา และแนวทางการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 179 คน ครู จำนวน 1,460 คน ประธานกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 179 คน ประธานนักเรียน จำนวน 179 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 1,997 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างใช้ตารางสำเร็จรูปของ Krejcie and Morgan กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 124 คน ครู จำนวน 306 คน ประธานกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 124 คน ประธานนักเรียน จำนวน 124 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 678 คน

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาการดำเนินงานของสถานศึกษาพอเพียง ที่มีผลการปฏิบัติงานที่เป็นเลิศ (Best practice) กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ บุคลากรในโรงเรียนบ้านฝางวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 1 คน ครู จำนวน 19 คน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 13 คน และคณะกรรมการสภานักเรียน จำนวน 10 คน รวมกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 43 คน

ขั้นตอนที่ 4 การสังเคราะห์เพื่อกำหนดกระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สู่สถานศึกษา ข้อมูลจากการสังเคราะห์ผลการศึกษาในระยะที่ 2 และระยะที่ 3

ขั้นตอนที่ 5 การตรวจสอบยืนยันกระบวน การขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 คน ประกอบด้วย อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐหรือเอกชน จำนวน 3 คน ผู้บริหารสถานศึกษา และครูในสถานศึกษาพอเพียงศึกษานิเทศก์ จำนวน 3 คน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และนักพัฒนา จำนวน 3 คน

ขั้นตอนที่6 การทดลองและประเมินกระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 สถานศึกษาขนาดเล็ก จำนวน 1 แห่ง สถานศึกษาขนาดกลาง จำนวน 1 แห่ง และสถานศึกษาขนาดใหญ่ จำนวน 1 แห่ง รวมสถานศึกษาที่ใช้ทดลองและประเมิน จำนวน 3 แห่ง

ผลการวิจัย

1 ด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

1.1 การขับเคลื่อนปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม มีแนวทางการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนรู้จักศักยภาพของตนเอง ได้แก่ กิจกรรมลูกเสือเนตรนารี กิจกรรมออมทรัพย์ กิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ กิจกรรมการดำเนินชีวิตตามแบบอย่างวิถีไทย การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งมีการติดตาม ประเมิน และรายงานผลการดำเนินงานการขับเคลื่อน

1.2 การบูรณาการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มีแนวทางการส่งเสริมให้ผู้เรียนจัดทำโครงงานเรียนรู้สิ่งประดิษฐ์ โครงงานเสริมทักษะอาชีพ

1.3 การจัดนิทรรศการเผยแพร่ผลงานของนักเรียน จัดโครงการกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่ส่งเสริมการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมตามความสนใจเพื่อนำสู่การปฏิบัติให้เกิดผลงานที่เป็นรูปธรรม

1.4 การติดตามประเมินผล ปรับปรุงแก้ไขรายงานและสรุปผล โดยสถานศึกษามีแนวทางการจัดทำเครื่องมือ วิธีการวัดและประเมินผลการดำเนินงานบูรณาการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีการวัดผลและประเมินผลที่หลากหลาย สามารถนำผลการรายงานนั้นมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อพัฒนาต่อไปได้

2 ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา

2.1 การสร้างความเข้าใจ และความตระหนักแก่บุคลากรในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา

2.2 การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในการบริหารจัดการสถานศึกษา

2.3 การประสานความร่วมมือและเชื่อมโยงเครือข่าย

2.4 การติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน

3 ด้านการจัดการเรียนการสอน

3.1 การจัดแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน สถานศึกษาต้องนำผลการติดตาม ประเมินรายงานผลการจัดการเรียนการสอนไปใช้พัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อการบูรณาการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.2 การบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

3.3 การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง มีแนวทางจัดการเรียนรู้ให้ผู้นักเรียนสามารถนำความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

โดยจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการดำเนินชีวิต และการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม

3.4 การวัดและประเมินผล เพื่อแก้ไขปรับปรุงการปฏิบัติงานมีการวัดผลและประเมินผลผู้เรียนอย่างหลากหลายทั้งด้าน ความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน

อภิปรายผล

กระบวนการขับเคลื่อนด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มีดังนี้

1. การขับเคลื่อนปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นรูปธรรม มีแนวทางการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนรู้จักศักยภาพของตนเอง ได้แก่ กิจกรรมลูกเสือเนตรนารี ซึ่งสอดคล้องกับกระทรวงศึกษาธิการ (2546) ที่กล่าวว่า กิจกรรมลูกเสือเนตรนารี และรักษาดินแดน เป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพเพื่อเป็นพลเมืองดีของชาติ โดยมุ่งปลูกฝังความเป็นระเบียบวินัย ซื่อสัตย์สุจริต มีความสามัคคี อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ และบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม กิจกรรมออมทรัพย์ กิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ กิจกรรมการดำเนินชีวิตตามแบบอย่างวิถีไทย กิจกรรมจิตอาสา มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งมีการติดตามประเมิน และรายงานผลการดำเนินงานการขับเคลื่อน และยังสอดคล้องกับ กษมา วรวรรณ ณ อยุธยา (2550) ที่กล่าวว่า จะต้องสอดแทรกหลักสูตรปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้กับครู และนักเรียน แทรกหลักสูตรปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การอบรมทุกประเภท ครูต้องเป็นผู้เริ่มประพฤติตาม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนในการดำรงชีวิต จัดทำแผน ที่จะน้อมนำปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงพอเพียงไปสู่การปฏิบัติ ผลักดันให้ทุกโรงเรียนจัดกิจกรรมคุณธรรมนำความรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ฟื้นฟูกิจกรรมลูกเสืออย่างเต็มรูปแบบเพื่อให้ลูกเสือน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ รวมทั้งการบำเพ็ญประโยชน์

2. การบูรณาการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มีแนวทางการส่งเสริมให้ผู้เรียนจัดทำโครงงานเรียนรู้ สิ่งประดิษฐ์ โครงงานเสริมทักษะอาชีพ สอดคล้องกับสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2550) สรุปไว้ว่า แนวทางดำเนินการ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการฝึกทักษะ กระบวนการคิด วิเคราะห์ การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การแก้ปัญหา ฯลฯ ที่เริ่มจากชีวิตประจำวัน และเชื่อมโยงสู่ครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และสังคมโลก จัดกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นการทดลอง การปฏิบัติจริงทั้งในสถานศึกษา และแหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษา ทั้งในรูปของการจัดทำโครงการ โครงงาน และอื่นๆ ทั้งการศึกษารายบุคคลและเป็นกลุ่ม

3. การจัดนิทรรศการเผยแพร่ผลงานของนักเรียน จัดโครงการกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่ส่งเสริมการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมตามความสนใจเพื่อนำสู่การปฏิบัติให้เกิดผลงานที่เป็นรูปธรรม

4. การติดตามประเมินผล ปรับปรุงแก้ไขรายงานและสรุปผล โดยสถานศึกษามีแนวทางการจัดทำเครื่องมือ วิธีการวัดและประเมินผลการดำเนินงานบูรณาการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีการวัดผลประเมินผลที่หลากหลาย สามารถนำผลการรายงานนั้นมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อพัฒนาต่อไปได้

กระบวนการขับเคลื่อนด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา มีดังนี้

1. การสร้างความเข้าใจ และความตระหนัก แก่

บุคลากร ในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับปรียานุช พิบูลสราวุธ (2550) และสุรีพร วงศ์สวัสดิ์สุข (2551) ได้กล่าวถึงบุคลากรทางการศึกษาเพื่อให้สามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ในสถานศึกษานั้นจะต้องมุ่งพัฒนาที่ตัวครูก่อนเป็นอันดับแรก เพราะครูถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้ และปลูกฝังสิ่งต่างๆ ให้แก่เด็ก ดังนั้นจึงควรส่งเสริมครูให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้ก่อน เพราะเมื่อครูเข้าใจ ครูก็จะได้เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กได้ ครูจะสอนให้เด็กรู้จักพอ ครูจะต้องรู้จักพอก่อน โดยอยู่อย่างพอเพียงและเรียนรู้ไปพร้อมๆกับเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้องมีสติในการรับข้อมูลต่างๆ ที่เข้ามา รู้จักเลือกรับและรู้จักต่อยอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ หมั่นศึกษา เพิ่มพูนความรู้ อย่างเป็นขั้นตอนไม่ก้าวกระโดด ในการเลือกรับข้อมูลนั้น ต้องรู้จักพิจารณารับอย่างเป็นขั้นตอน รู้จักแก้ไขปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน ประเมินความรู้และสถานการณ์อยู่ตลอดเวลา จะได้รู้จักและเตรียมพร้อมที่จะรับมือกับสภาพและผลจากการเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆ ได้อย่างรอบคอบ และระมัดระวัง ก่อนอื่นครูต้องเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี โดยกลับมาพิจารณาและวิเคราะห์ดูว่า ในตัวครูนั้นมีความไม่พอเพียงในด้านใดบ้าง เพราะการวิเคราะห์ปัญหาจะทำให้รู้และเข้าใจปัญหา ที่เกิดจากความไม่พอเพียง รวมทั้งควรให้เด็กมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาด้วย โดยการวิเคราะห์นี้ต้องดำเนินไปบนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม โดยเฉพาะคุณธรรมนั้น เป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นในใจเด็กได้ก่อน ผ่านกิจกรรมที่ครูเป็นผู้คิดขึ้นมา โดยครูแต่ละโรงเรียนจะต้องมานั่งพิจารณาก่อนว่า จะเริ่มต้นปลูกฝังแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจากจุดไหน ทุกคนควรมาร่วมกันคิด ร่วมกันทำ สามัคคีกันในกระบวนการหารือ หลังจากที่ครูได้ค้นหากิจกรรมที่จะปลูกฝังแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแล้วครูควรจะต้องตั้งเป้าหมายการสอนก่อนว่าครูจะสอนเด็กให้รู้จักพัฒนาตนเองได้อย่างไร

2. การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในการบริหารจัดการสถานศึกษา สอดคล้องกับคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (2547) ให้แนวคิดว่า จะต้องเริ่มต้นจากการมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง โดยเรียนรู้ผ่านกระบวนการในการไตร่ตรอง และเรียนรู้จากการปฏิบัติ แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและประสบการณ์ ระหว่างผู้ที่มีความสนใจร่วมกัน อันจะทำให้สามารถตระหนักถึงผลประโยชน์ และความสุขที่จะได้รับจากการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้แล้วเกิดการปรับกระบวนทัศน์ น้อมนำเอาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้

3. การประสานความร่วมมือและเชื่อมโยงเครือข่าย

4. การติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน โดยดำเนินการวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรมตามนโยบายขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ ปรียานุช พิบูลสราวุธ (2550) ได้กล่าวถึงการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการบริหารจัดการศึกษาว่าควรเริ่มจากสถานศึกษาโดยตรง ผู้บริหารต้องบริหาร งบประมาณ วัตถุ ครุภัณฑ์ งานธุรการ งานสถานที่ การบริหารบุคคล โดยใช้หลักกระจายงานอย่างเป็นเหตุเป็นผล ใครเก่งด้านไหนมอบหมายงานให้ตรงกับความถนัดความชอบของเขา (Put the right man to the right job) ทำอย่างไรเมื่อมอบหมายงานแล้วที่จะไม่ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทะเลาะกัน ทำอะไรต้องไม่ประมาท เสริมสร้างให้มีการรวมกลุ่มกันทำงานอย่างสามัคคี ต้องใช้หลักคุณธรรมความ

ถูกต้อง ความยุติธรรม ความเป็นเหตุเป็นผล ความเด็ดขาด ชัดเจน กระตุ้นให้เกิดขวัญกำลังใจ มีความอดทน ความเพียรที่จะร่วมกันทำงานจนบรรลุเป้าหมาย และสอดคล้องกับสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ(กระทรวงศึกษาธิการ, 2550) โดยได้สรุปแนวทางในการขับเคลื่อน ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ต้อง มีการทบทวน ปรับปรุง พัฒนา โครงสร้างและกระบวนการบริหารจัดการให้สอดคล้องหรือรองรับการจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล มีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง กำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรม และการปรับปรุงเพิ่มเติมหรือจัดทำแผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการของสถานศึกษา ให้ครอบคลุมการพัฒนาการศึกษาตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของสถานศึกษา มีการดำเนินงานตามแผนอย่างเป็นระบบ และมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาบุคลากร ทั้งผู้บริหาร ครู และกรรมการสถานศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความพร้อมในการดำเนินการ ตามระบบการบริหารจัดการที่เปลี่ยนแปลง และการจัดการศึกษาตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงรวมทั้งดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จัดระบบการนิเทศการศึกษาในสถานศึกษา เพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการและกระบวนการเรียนการสอนให้เอื้อต่อการจัดการศึกษา ตามแนวทางในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษา

กระบวนการขับเคลื่อนด้านการจัดการเรียนการสอน มีดังนี้

1. การจัดแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน สถานศึกษาต้องนำผลการติดตาม ประเมินรายงานผลการจัดการเรียนการสอนไปใช้พัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อการบูรณาการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการเรียนการสอน

2. การบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

3. การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ที่เป็นประจำและสม่ำเสมอ มีแนวทางจัดการเรียนรู้ให้ผู้นักเรียนสามารถนำความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการดำเนินชีวิต และการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม โดยสอดคล้องกับ กีรติวัฒน์ อัคเส (2543) ,พัฒนาภรณ์ ฉัตรวิโรจน์ (2545) และสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2550) กล่าวไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการเรียนรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีและการปฏิบัติควบคู่กันไปในปัจจุบัน หลักสูตรได้กำหนดให้ครูสอนโดยให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียน อันจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดและเรียนรู้กระบวนการต่างๆ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต จึงนับได้ว่าเป็นความพยายามในการแก้ปัญหาที่ก้าวไปได้อีกขั้นหนึ่งที่มีลักษณะเป็นการเรียนรู้ทั้งด้านทฤษฎีและการปฏิบัติควบคู่กัน ส่วนแนวทางและวิธีการการจัดการเรียนรู้โดยนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่กระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียน

4. การวัดและประเมินผล เพื่อแก้ไขปรับปรุงการปฏิบัติงาน มีการวัดและประเมินผู้เรียนอย่างหลากหลายทั้งด้าน ความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน รายงานผลการประเมินนำมาปรับปรุง และจัดแสดงและเผยแพร่ผลงานสอดคล้องกับสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2550) สรุปไว้ว่า การวัดและ

ประเมินผลการเรียนรู้ให้ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ทักษะกระบวนการ (Process) และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ (Attribute) ซึ่งในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ สถานศึกษาควรจัดให้มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินการจัดการศึกษาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ต้องติดตามและประเมินคุณลักษณะของผู้เรียน โดยพิจารณาจากผลการทดสอบความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานด้านเศรษฐกิจพอเพียง ผลงานและการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียน การปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันของผู้เรียนและผลการประเมิน โดยผู้ประเมินภายนอกหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทุกภาคส่วน ติดตามและประเมินความเหมาะสมของการดำเนินการในกระบวนการขั้นตอน และกิจกรรมการดำเนินการในด้านการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อม การจัดระบบการบริหารจัดการ การให้คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา และการประเมินคุณลักษณะของผู้เรียนอันพึงประสงค์ และจัดให้ระบบการรายงานผลการดำเนินการเป็นขั้นตอนๆ ทั้งการรายงานภายในสถานศึกษา การรายงานต่อสาธารณชน และการรายงานหน่วยงานต้นสังกัดตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 สถานศึกษาขั้นพื้นฐานควรนำกระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 ไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการและพัฒนาสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้มีสภาพและบริบทที่เอื้อที่เอื้อต่อกระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา

1.2 หน่วยงานต้นสังกัดหรือหน่วยงานในระดับสูงควรใช้สารสนเทศเกี่ยวกับกระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 ที่ค้นพบนี้ ไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดเป็นโครงการนำร่องของสถานศึกษาพอเพียง เพื่อขยายผลการขับเคลื่อนในเชิงปฏิบัติต่อไป

1.3 หน่วยงานต้นสังกัดหรือหน่วยงานในระดับสูง ควรใช้สารสนเทศเกี่ยวกับกระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 ที่ค้นพบนี้ ไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดนโยบาย และขยายผลในเชิงปฏิบัติไปยังสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทั่วไป ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้กำหนดแนวนโยบาย โดยส่งเสริม สนับสนุนให้มีการดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการทำวิจัยและพัฒนากระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา ในด้านการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา และด้านการจัดการเรียนการสอนในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา และมัธยมศึกษาอื่นๆ

2.2 ควรมีการทำวิจัยเชิงคุณภาพกระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ระดับการศึกษา จากหน่วยงานอื่นๆ เพื่อเป็นการยืนยันข้อค้นพบจากการวิจัยนี้ ไปกำหนดข้อค้นพบที่จะได้จากองค์ความรู้ใหม่ต่อไป

2.3 ควรมีการทำวิจัยกระบวนการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา จากแหล่ง

เรียนรู้ที่เป็นบุคคล เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นนักพัฒนาหรือกระบวนการขับเคลื่อนตามแนวพุทธธรรม

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. กรมวิชาการ. **กรอบความคิดและแนวทางการประเมินผล**.

กระทรวงศึกษาธิการ. **ผลการดำเนินงานขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา ปีงบประมาณ 2552 : ด้วยทางเลือกใหม่ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2546.

_____. **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544** . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2544.

กษมา วรวรรณ ณ อยุธยา. **ศธ.ชูศกพอเพียงเล็งเลือก 3 พันร.ร.ต้นแบบคุณธรรม**. คมชัดลึก, 2550.

กระทรวงศึกษาธิการ, 2550. คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **นานาคำถามเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. ม.ป.ท., 2547.

โครงการวิจัยเศรษฐกิจพอเพียง. **สถานศึกษาพอเพียง**. (2553).<www.sufficiencyeconomy.org /infoSchoolAll.php> (20 ธันวาคม).

ปรียานุช พิบูลสราวุธ. **การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : โครงการวิจัยเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, 2550.

_____.**เศรษฐกิจพอเพียงและการประยุกต์ใช้ด้านการศึกษา**. กรุงเทพฯ : สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, 2549.

ปรียานุช พิบูลสราวุธ. (2550ข). การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา. **วารสารวิชาการ**, **10**(4), 75 - 77.

_____. (2550ค). **การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา**. (2553) <sufficiencyeconomy.org> (16 พฤจิกายน).

_____. [ม.ป.ป.]. **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการจัดการศึกษา**. (2553) <sufficiencyeconomy.org/mfiles/1185266019/edu.pdf> (16 พฤศจิกายน).

พัฒนาภรณ์ ฉัตรวิโรจน์. **บทบาทของครูในการส่งเสริมความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น,2545.

มูลนิธิชัยพัฒนา. **เศรษฐกิจพอเพียง**. 2549. (2554). <www.sufficencyeconemy.org/> (25 มกราคม).

_____.**เศรษฐกิจพอเพียงและทดลองทฤษฎีใหม่**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนพับลิชชิ่ง จำกัด, 2550.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. **การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2550.

_____.**แนวทางการนิเทศเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา**. กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2552.

ศูนย์ขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ศธ. สำนักงานกิจการพิเศษ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.**ผลการดำเนินงานขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา ปีงบประมาณ 2552** ,กรุงเทพฯ : บิสซิเนส เพรส แอด ดีไซด์ จำกัด, 2553.

ศูนย์ประสานงานกลางการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำนักกิจการพิเศษ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. **แนวทางนิเทศเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาสำหรับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย**. กรุงเทพฯ : สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, 2552.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่นเขต 4. **บริบทสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่นเขต 4**. (2553). <202.143.147.131/web/about_kk4> 15 ตุลาคม.

สำนักคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. "**เศรษฐกิจพอเพียง**." กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2547.

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. **การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา**. (2553) <sufficiencyeconomy.org/mfiles/1178164275/strategy.doctest.pdf> (15 พฤศจิกายน).

_____. **เศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, 2546.

Elizabeth A. Gowdy, Sue Pearlmutter, Economic Self-Sufficiency : It's Not Just**Money**. **(Online) <aff.sagepub.com/cgi/content/abstract/8/4/368>**, 1993.

Wachwithan Poonsuk, Solheim Catherine, Popovich Paulette. **Using Thailand's** Sufficiency Economy Philosophy to Develop Global Citizens. Sukhothai Thammathirat Open University, University of Minnesota, University of Akron Wayne College, 2007.